

TÖRTÉNETTUDOMÁNY

Szombáthelyi piara.
Steinmangereer Platz.

MÓRICZ Péter

EGY 17. SZÁZADI MOZSÁRÁGYÚMODELL A BATTHYÁNYAK FEGYVERTÁRÁBÓL

Mozsárágyúmodell. Az elnevezés egy több mint háromszáz évvel ezelőtt készített műtárgyat rejt, mely egy országszerte híres gyűjtemény titokzatos sorozatának izgalmas szimbólumokkal díszített darabja. Története a török elleni felszabadító harcok idején kezdődik, hogy aztán egyik Habsburg királyunk hadtudományi oktatását szolgálja, majd a Batthyányak dicsőségére emlékeztető relikviaként díszítse hercegi rezidenciájukat, megjelenjen számos országos kiállításon, képviselje Magyarországot az 1900. évi párizsi világkiállításon, eltűnjön az orosz megszállás után, majd 66 év lappangást követően visszakérüljön otthonába, a körmendi kastélyba.

Az ismeretlen bronztárgyat egy magát megnevezni nem kívánó személy ajándékozta dr. Gyürki László pápai prelátusnak, aki 2011 tavaszán tovább adományozta a körmendi Dr. Batthyány-Strattmann László Múzeumnak, ahol gyűjteménytörténeti vizsgálatok eredményeképpen megtörtént a tárgy beazonosítása, s kiderült, hogy a Batthyány fegyvergyűjteményből származó mozsárágyúmodellről van szó.

A tűzéség a 15. század dereka táján kezdett nagyobb szerepet játszani a háborúkban. Hármastagozódása a 17. század végén is érvényben volt, vagyis megkülönböztették a faltörésre használt, nagy kaliberű ostromlövegeket, a kis és közepes űrméretű, nagy kaliberhosszú tábori ágyúkat, s végül elkülönítették a vetágyúkat. Utóbbiak két fajtáját különböztették meg: a Haubitzt és a mozsarat (Domokos 1986. 77), melyre jellemző a rövid cső és nagy öbölméret. A csőfurat hosszúsága általában csak két-háromszorosa a kaliberméretnek. A bronzból öntött mozsárágyúkat a csőfuratnál kisebb átmérőjű, vastag falú lőporkamrával készítették (Kőszeghy 2003. 45).

A mozsarak célpontjául többnyire fedett vagy fedezett objektumokat jelöltek ki, amelyekben az ágyúk lapos lövéseikkel nem tehettek kárt. Ennek megfelelően a nagyoöblű, messzehordó típusok a vár vagy város belterületét, a földtöltéses sáncokat, valamint a kazamatákat bombázták, a kiskaliberű mozsarak pedig a sáncokban, a falak mögött meghúzódó gyalogságra tüzeltek. Lövedékeik bombák, kőörét, kézigránátok, világítógolyók és tüzes szerszámok lehettek (Domokos 1986. 83–84).

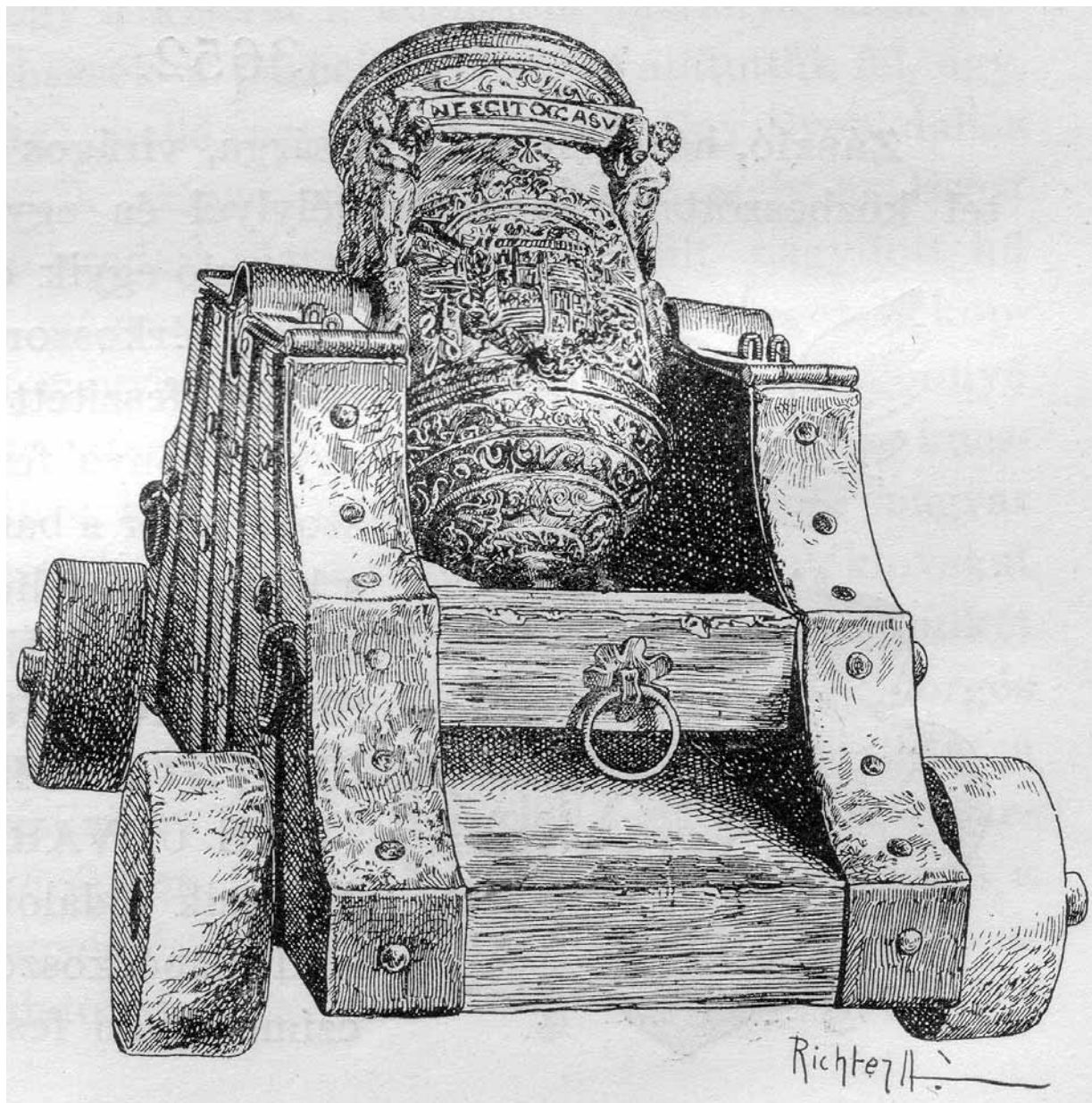
A MOZSÁRÁGYÚMODELL TÖRTÉNETE

A körmendi Batthyány-kastély fegyvertárában egykor fellelhető nagyszámú ágyúmodell két nagyobb forrásból származott. A 17. században a Batthyány családnak saját tűzésége volt, ágyúit maga öntette, az elkészült nagy ágyúk modelljei a család gyűjteményébe kerültek. A kollekció másik része Batthyány Károly (1698–1772) tábornagy, a 18. századi háborúk sikeres hadvezérének tevékenységével van összefüggésben. Ő nevelte katonai tudományokban a későbbi II. Józsefet. Lövegmintákból egész gyűjteményt állított össze, mely később a körmendi fegyvertárba került (Pándula 1994. 456).

A körmendi múzeumnak adományozott mozsárágyún ábrázolt címerpajzs a gyűjtemény 46 ágyúmodellje közül 31-en megjelenik. A 31 modell feltehetőleg egy időben készült egy sorozat részeként,¹ s mivel az egyiken 1684-es évszám szerepel, ezért minden bizonnyal a vizsgált modellt is ebben az évben, vagy a következő esztendő egyikében önthették. A datált modellen a törökök Európából való kiűzésének céljával 1684-ben alakult Szent Liga országainak jelképei láthatók.² Ekkoriban – bár apja

1 A sorozat egyetlen fennmaradt példánya a most előkerült mozsárágyúmodell, a többit csak hitbizományi leírásokból ismerjük.

2 Az ágyúmodell leírása az 1915. évi Miske-féle hitbizományi leltárban: „Ágyú minta. Csövének hossza 31,5 cm calibere 2,8. Lafetta hossza 49 cm. Bronzból öntött csövén lent az alján egy egyfejű és ugyancsak egy kétfejű sas ülő alakja mögöttük zászlók és lándzsákból összeállított tropheum. Felette a szokott koronás címer. A cső felső részén várfalon álló Szt Markus oroszlán, felette két angyal lebegve tartja a pápai hármastagot. A cső szájánál két sorban rózsával kezdődően REIP: XPNAE: FOEDUS IN TURCAS. INITUM ANNO MDCLXXXIV.” Vas Megyei Levéltár VII.1.d/bb/50. 637. tétel. Az egyfejű sas Lengyelország jelképe, a kétfejű sas a Habsburg Birodalom szimbóluma, az oroszlán Velencét, a pápai tiara pedig a Pápai Államot jelképezi. Tehát a török kiűzésére 1684-ben létrehozott Szent Liga országait jelenítette meg a vésnök az ágyún, erre utal a felírata is.

1. kép. A mozsárgyű modell rajza Szendrei János: Magyar hadtörténelmi emlékek az ezredéves országos kiállításon c. könyvben. Richter Aurél rajza. 1896.

Abb. 1. Modellzeichnung der Kanone in dem Buch von János Szendrei mit dem Titel: Ungarische militärische Erinnerungsstücke bei der nationalen Millenniumsausstellung. Zeichnung von Aurél Richter. 1896.

még élt – Batthyány II. Ádám (1662–1703) állt a család élén, aki jelentős szerepet játszott a török elleni visszafoglaló háborúkban. A Kanizsával szembeni végvidék főkapitányaként, egyben dunántúli kerületi főkapitányként kitüntette magát az Esztergom mellett vívott csatában 1685-ben, részt vett Buda visszavívásában, 1688-ban Székesfehérvár, 1690-ben pedig Kanizsa ostromát vezette sikeresen (Móricz 2005. 3). 1691-től a császári–királyi Habsburg haderő altábornagya volt, 1693-tól haláláig

pedig a horvát-szlavón báni méltóságot töltötte be (PÁLFFY 2009. 321–356. 335). A családi fegyvergyűjtemény török fegyvereinek nagy része e felszabadító háború során került Batthyány II. Ádám tulajdonába (Kovács S. 2006. 313). Feltételezhetjük személyében az ágyúmodell-sorozat készítettőjét is, de legalábbis az valószínű, hogy a modellek az ő családfőse idején jutottak a gyűjteménybe.

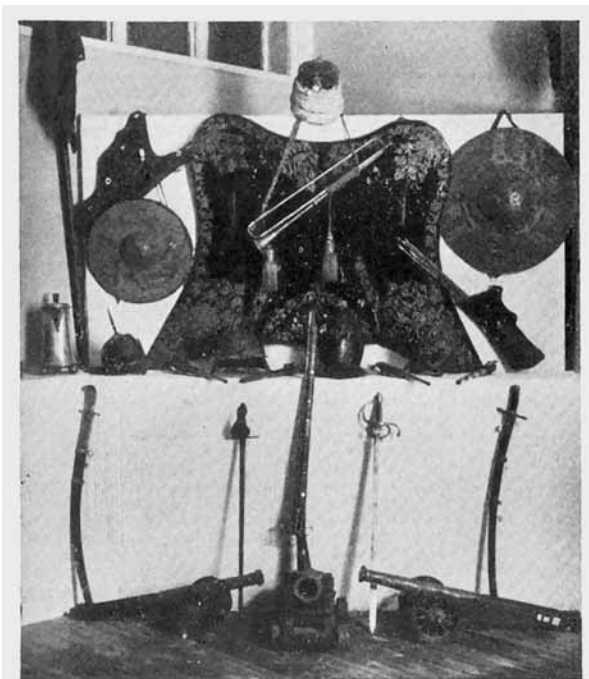
A magyarországi családi fegyvergyűjtemények között a 2. legjelentősebbnek számító Batthyány fegyvertár 1915-ben

2. kép. A mozsárgyűmmodell a Szombathelyi művészettörténeti és kultúrtörténeti kiállításon, 1934.

Abb. 2. Das Kanonenmodell bei der Kunst- und Kulturgeschichteausstellung in Szombathely, 1934.

felvett leltárából tudjuk, hogy a gyűjteményben 46 db ágyúmodellt őriztek, melyek közül 6 volt mozsárgyűminta.³ Az adományozott modell a leltár felsorolásában első helyen szerepel, az összeíró Miske Kálmán a legdíszesebbek és legértékesebbek között tartotta számon: „Mozsárgyű minta. Fából készült alapzaton, négy kis kerékkel. A bronzból készült cső hossza 22 cm, kalibere 7,5 cm. A mozsár dom-borművű díszítésekkel van ékesítve. A szájon alul két angyal szalagot tart a melyen NESCITO OCCASU felirat van. Alatta korona és címerpajzs. A címer négyelt pajzs, és pedig I és IV-ik mezője ismét négyelt ezekben Castilia és Leon címerével (tehát a spanyol) 2 és 3-ban 5 vonal felett három csillag. Ebből a leírásból kiviláglik, hogy itt úgy minden később még felsorolt és ágyúkon alkalmazott címerek-nél eszményiekké van dolgunk. E címer alatt a mozsáron lán-dzsák és zászlókból alkotott díszítés vagyona. Az ágyúcső másik oldalán a világgömböt hordó Atlást látjuk.”⁴

Mint a gyűjtemény egyik legbecsesebb darabja, több kiállításon is szerepelt. Már az 1896. évi országos Millenniumi kiállításon bemutatták, melynek a Magyar hadtörténelmi emlékek c. katalógusában grafikát (1. kép) is közöltek róla: „Mozsár, bombavető mintája bronzból, hengerded alakkal. A cső oldalain díszesen kivéssett, s az egyik oldalon a földtekét tartó Atlas, a nap, hold és két harci szekér, a másik oldalán az ágyúkon is látható címer fölött két angyalalak egy feliratszalagot tartva, a melyen e jelmondat NESCIT OCCASU van kivésve, az egyik angyal mögött pedig Mercur látható. A tengelyek végei oroszlánfejet ábrázolnak. 50 ctm. hosszú négy keréken mozgó, vasalt állványon nyugszik. A mozsár 21 ctm. magas és 11 ctm. átmérőjű, a golyó-űr 11 ctm. mély és 7,4 ctm. átmérővel bír, a löporkamra 6 ctm. mély és 4 ctm. átmérőjű.

Részlet a fegyverteremből.

A XVII. századból – A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.” (SZENDREI 1896. 721)⁵ A modell az 1900. évi párizsi világkiállításon is díszítette a magyar pavilont.⁶ Az 1912. évi szombathelyi Vasvármegyei műtörténeti kiállításon is látható volt, ekkor 1000 Korona volt biztosítási értéke,⁷ a kiállítás katalógusába „Mozsár talapzattal négy keréken” (XVII. század)” leírással került (CSÁNYI 1912. 90). A két világháború között, 1934-ben a Szombathelyi művészettörténeti és kultúrtörténeti kiállításon (2. kép) szerepelt: „Bombavető mozsár mintája, bronzból. A harci jelenetekkel díszített csövön címer fölött jelmondat: NESCIT OCCASUM. Kalibere 7,5 cm. Négykerekű állványon nyugszik. XVII. szd.” (HORVÁTH – RADNAI 1934. 34) Kalmár János nemzeti múzeumi őr 1943-ban rendezett kiállítást Körmenden József főherceg látogatása alkalmából a Batthyány fegyvergyűjtemény anyagából.⁸ Valószínűleg

³ A modelleket „minta” megnevezéssel illették a leltárakban.

⁴ A mozsárgyűmmodell leírása az 1915. évi Miske-féle hitbizományi leltárban: Vas Megyei Levéltár VII.1.d/bb/50. 607. tétel.

⁵ Ugyanitt (3649. sz.) az ágyúmodell grafikája, Richter Aurél műve.

⁶ 1899 nyarán Szendrei János Honvédelmi Minisztériumi titkár válogatott ki a világkiállításra 102 db 16–18. századi történelmi ereklyét a Batthyány fegyvertárból: fegyvereket, ágyúmintákat, nyergeket, lőszerszámokat, díszruhákat és egyházi dísz tárgyakat. Rábavidék 1899. július 2. A mozsárgyűmmodell a világkiállításon a 25. vitrinben helyezték el (CATALOGUE 1900. 41).

⁷ A 269. leltári számon: „1 db mozsár talapzattal négy keréken. XVII. század. Biztosítási érték: 1000.” A Vasvármegyei műtörténeti kiállításra Batthyány-Strattmann Ödön és neje által felajánlott műtárgyak átvételi elismervénye. Savaria Múzeum Történeti Osztály, Múzeumtörténeti iratok 23/1912.

⁸ Kőszegi János leírása Kalmár János elmondása alapján az 1943. évi kiállítás ágyúmodelljeiről: „A Batthyány családnak saját tüzsége volt. Ágyúit maga készítette, s a modelleket a készítő mester előre bemutatta. Ezek a kis modellek sorakoznak itt szép sorjában. Egyiken-másikon a megrendelő neve és az öntési évszám is.” (KŐSZEGI 1943. 6)

3. kép. A mozsárágyúmodell fotója Kalmár János: Régi magyar fegyverek c. könyvben, 1971. A fotó 1943-ban készülhetett.

Abb. 3. Das Foto der Kanone in dem Buch des János Kalmár mit dem Titel: Alte ungarische Waffen, 1971. Das Foto dürfte 1943 gemacht worden sein.

ekkor készítette az adományozott modellről azt a fotót (3. kép),⁹ amely 1971-ben jelent meg Régi magyar fegyverek c. könyvében.¹⁰

A kiállítások kivételével a fegyvertárat a Batthyány-kastély második emeletén, két teremben őrizték. Egyes darabjait azonban az épület díszítésére is felhasználták.

Erről tanúskodik az a főlépcsőházat ábrázoló, 1916-ban készült fotó (4. kép), melyen az emeletre futó kőkorlát tetején gondosan elhelyezett ágyúmodellek sorakoznak.¹¹ 1945-ben az orosz katonaság elfoglalta a kastélyt, a fegyvergyűjtemény is súlyos károkat szenvedett. Ekkor pecsételődött meg az ágyúmodell-gyűjtemény sorsa is,

⁹ Kőszegi János leírása Kalmár János körmendi tevékenységéről: „Látogatásunkkor is kettős munkát végzett dr. Kalmár János. Egyrészt alig győzte a felvilágosításokat adni, másrészt egy nagyobb tanulmánya számára fegyvercsoportokat állított össze fényképezésre.” (Kőszegi 1943. 6)

¹⁰ A mozsárágyúmodell fotójával Kalmár a mozsarak oldalcsapjaink révén történő állványra helyezését szemléltette (KALMÁR 1971. 163, 51. kép).

¹¹ Dr. Batthyány-Strattmann László Múzeum, Itsz. Ht.2012.1.1.

4. kép. Ágyúmodellek a körmendi Batthyány-kastély főlépcsőházának kőkorlátján, 1916
Abb. 4. Kanonenmodelle auf dem Steingeländer des Haupttreppengebäudes in dem Schloss Batthyány in Kőrmend, 1916

a pusztításról egy helyi leírás is fennmaradt: „A vár ágyúmodelljeit – legtöbbször kerek nélkül – elvittük, volt aki tizet is elvitt, és én is elhoztam öt-hat darabot, mert nagyon szép fényes bronzból, vagy rézből készült.” (KOMJÁTHY 1989. 73) A több mint 1000 darabos gyűjteményből megmaradt 650 tárgy – köztük 25 ágyú-minta lafetta, ill. kerék (KOVÁCS S. 2006. 307) – a Nemzeti Múzeumba, a későbbiekben 12 tárgy – puska, pisztoly, lőszerszármok, tör, handzsár, dízsarkantyú – a körmendi múzeumba került, azonban az ágyúmodellek nagy részének – köztük a most ajándékozottnak is – nyoma veszett.¹²

A hercegi hitbizományhoz tartozó fegyvertárnak nem volt része eredeti méretű ágyú, azonban a 2. világháború előtt több ilyen tüzérségi eszközt is őriztek a körmendi kastélyban.¹³ Ezek közül csak Batthyány I. Ádám 1647-ben öntött ágyúcsöve maradt meg helyben. A delfin fogantyús, Batthyány-címerrel díszített, az öntető monogramjával ellátott bronz hadi szerszámot 1896-ban

még gróf Batthyány Iván Németújvárról¹⁴ kölcsönözte a millenniumi kiállításra (SZENDREI 1896. 911, 913. 8734. ábra), azonban az 1920-as években már a hercegi kastély erkélyén volt látható. Kőszegi János a kastély udvaráról 1945 nyarán vitette át a katolikus templomba, innen került az iskolai gyűjteménybe, majd vissza a kastélyban működő múzeumba (NAGY 2005. 28).

A MOZSÁRÁGYÚMODELL DÍSZÍTÉSEI

A bronzból készült, zömök, henger alakú modell 22 cm hosszú, 12 cm átmérőjű, kalibere 7,5 cm-es. A cső üregének mélysége 11 cm, a lőporüreg átmérője és mélysége is 5,5 cm. Az adományozott modell a függő mozsarak közé tartozik, vagyis csövének két oldalán oldalcsapok találhatók, melyek révén – az ágyúkhöz hasonlóan – állványra volt helyezhető. A modell négy keréken guruló állványa az 1896-ban készült grafikán, valamint az 1934. és 1943. évi fotókon is jól látható, ill. a leírásokban is

¹² Ismeretlen a sorsa annak a két ágyúmodellnek is, amelyeket Kevey István főszolgabíró mentett meg 1945-ben a kastély udvaráról, s adott át Kőszegi Jánosnak.

¹³ Kalmár János egy mozsárágyú képét közli könyvében (KALMÁR 1971. 164).

¹⁴ Kalmár szerint Németújváron, a föld alá rejtve találták (KALMÁR 1971. 167).

szerepel. Az állvány két vastag oldalfalból állt, melyet alul padló, valamint elöl és hátul egy-egy hevederfa fogott össze. A hevederfába fűrt lyukba csatlakozott a vontatáshoz használt vaskarika. Az ágyúcső csapjai a két oldalfal tetején kialakított mélyedésben nyugodtak, vaspántokkal rögzítve. A kerek állványt keményfából készítették, és a nagy igénybevételnek kitett részt vasalással látták el (Kőszeghy 2003. 43). A mozsárágyúmodell állványa a 2. világháború után elveszett, a múzeumba már csak az ágyúcső került (5. kép).

A modell díszítését vésett jelmondatos címer, mitológiai jelenetek és növényi ornamentika alkotja. Az ágyút öntető tulajdonos nevén és méltóságán kívül rendszerint rávésette vagy öntette az ágyúcsőre családi címerét is (Iványi 1927. 129–151. 146). Miske Kálmán 1915. évi leírása a mozsárágyúmodell címeréről azonban mást feltételez: *„A címer négyelt pajzs, és pedig I és IV-ik mezője ismét négyelt ezekben Castilia és Leon címérével (tehát a spanyol) 2 és 3-ban 5 vonal felett három csillag. Ebből a leírásból kiviláglik, hogy itt ugy minden később még felsorolt és ágyúkon alkalmazott*

címereknél eszményiekkel van dolgunk.”¹⁵ Miske szerint tehát a mozsárágyúmodellen, illetve a sorozat további harminc példányán eszményi, vagyis kitalált címert ábrázolt a készítőjük. A címerpajzs három részből tevődik össze, melyek közül az első és negyedik negyedben ábrázolt Leon és Kasztília címere egyértelműen azonosítható. Ez a címerrész V. Károly óta szerepel a Habsburg császárok címerében, így I. Lipótéban is, akinek uralkodása idején az ágyúmodell-sorozat készült. A második és harmadik negyed alsó részét elfoglaló vágások valószínűleg a Magyar Királyságot jelképezik, ez a címerrész szintén megtalálható I. Lipót címerében. Azonban a vágások feletti három darab hatágú csillag származását homály fedi. A címerpajzson sisak található, melyet részben takar egy kilencágú rangkorona. A sisakdísz pedig két kar által tartott nyolcágú csillag. A címerpajzs két oldalán két levél ág látható, melléjük zászlókból és lándzsákból összeállított trófeum került. Miske Kálmán feltételezésével kell egyetértenünk, amennyiben az ágyúmodellen ábrázolt címet a díszítő fantáziája alkothatta, azonban hatással lehetett rá az uralkodó I. Lipót címere (6. kép).

5. kép. A körmeneti múzeumnak adományozott mozsárágyúmodell
Abb. 5. Das dem Museum in Körmen geschenkte Kanonenmodell

¹⁵ Vas Megyei Levéltár VII.1.d/bb/50. 607. tétel.

Jellemzőek az ágyúkra vésett mindenféle erőteljes, kemény, férfias mondások, melyek az ágyú romboló hatalmára céloznak. Vannak ezek között olyanok is, amelyek kifejezik azt a célt, amelyért az ágyú küzd. Rendszerint a hazáért, szabadságért, dicsőségért, törvényért, királyért folyik a küzdelem (IVÁNYI 1927. 129–151. 144). Az adományozott ágyúmodell címere felett kétoldalt két angyalalak tart egy feliratszalagot, melyen a NESKIT OCCASU[M], vagyis „Nem ismer hanyatlást” jelmondat olvasható (7. kép), mely utalhat a sisakdíszben látható csillagra.¹⁶ A sorozat még egy példányán is olvasható ez a felirat, egy harmadik darabon pedig a „Non plus ultra” véset látható.

A műtárgy díszítésének legérdekesebb részei az ábrázolt görög mitológiai alakok, ill. jelenetek. A Perszeusz monda kapcsolja össze az ágyúcsőre vésett négy mítoszbeli figurát: Atlaszt, Pallasz Athénét, Hermészt és Meduszát. A vésnök Atlaszt vállain az égboltot tartó pózban ábrázolta, két harci szekér között, melyek felett a Hold és a Nap tekint a lázadó titánra (8. kép). A bölcsesség és a győztes háború istennője, a jog, az igazságosság és a művészetek pártfogója, Pallasz Athéné harci szekéren, fején sisakkal, jobbában karddal, baljában Medusafő pajzsával látható az ágyúcső oldalán (9. kép).¹⁷ Vele átellenbe az istenek követe; a holtak kísérője az alvilágba vezető úton; a kereskedők, az utazók és a tolvajok istene, Atlasz unokája, Hermész¹⁸ került, szárnyas sisakban, pálcával a kezében (10. kép). A három Gorgó-nővér egyike, a rémületet keltő Medusza feje az ágyúcső négy pontján is felbukkan: a két oldalsap végein, a puskaor serpenyőn, valamint Pallasz Athéné pajzsán. Perszeusz ugyan nem látható az ágyúcsövön, azonban Meduszával kapcsolatos mítoszában mind a négy ábrázolt mitológiai alak fontos szerepet játszik. A monda szerint Zeus és Danaé királylány fia, Perszeusz vállalta, hogy megöli az egyetlen halandó Gorgó-nővért, Meduszát. Ez emberfeletti feladatnak tűnt, mivel a kígyóhajú¹⁹ Meduszára pillantók kővé váltak ijedtükből. Perszeusz azonban két isten támogatását is bírta: Hermésztől kardot,²⁰ Pallasz Athénétől fényes pajzsot kapott. Perszeusz a pajzs tükörképét használta, hogy ne kelljen közvetlenül Meduszára néznie, majd a karddal levágta a szörny fejét (ZAMAROVSKY 2001.

6. kép. A mozsárágyú modell címere
Abb. 6. Wappen des Kanonenmodells

7. kép. A mozsárágyú modell jelmondata
Abb. 7. Leitspruch des Kanonenmodells

331–332). Perszeusz a Medusza-fővel Északnyugat-Afrikában akart leszállni, azonban az eget tartó Atlasz visszalökte az égbe, valamint kétségbe vonta, hogy megölte a halandó Gorgó-nővért. Erre a hős megmutatta a titánnak a dermesztő fejet, aminek következtében Atlasz kővé dermedt, és égbe törő hegyláncná változott.²¹ Perszeusz kalandjai végén átadta a Gorgó-főt Pallasz Athénének, aki

¹⁶ A Sarkcsillag Magyarországról nézve sosem nyugszik le.

¹⁷ A Szendrei katalógus leírása – „római harci szekérben ülő pajzsos női alak” – Pallasz Athénére pontosítható.

¹⁸ A Szendrei katalógus latin nevén, Mercurként említi az istent.

¹⁹ Medusza haját Pallasz Athéné változtatta tekergő kígyókká.

²⁰ Apollodórosz Mitológia c. műve szerint gyémántszarlót (APOLLODÓROSZ 1977. II 4, 2).

²¹ A Perszeusz mondának csak Ovidius Átváltozások c. művében van olyan változata, amelyben a hős Atlaszsal találkozik (OVIDIUS 1975. IV. 604–631).

8. kép. Atlasz ábrázolása a mozsárágyúmodellen

Abb. 8. Atlas-Darstellung auf dem Kanonenmodell

ezen túl mellvértjén, ill. pajzsán viselte azt, borzadályt kelteve az emberekben és istenekben (Ovidius 1975. 799–803). Amennyiben valóban a Perszeusz-mítosz képezi a modellen ábrázoltak alapját, akkor sem a hőrosz a központi alak, hanem Medusza, akinek fejét az ágyúcső négy pontjára is elhelyezte a vésnök. Az alkotó célja ezzel az lehetett, hogy párhuzamba állítsa a Gorgó-fő és a mozsárágyú pusztító erejét, már a tűzérési fegyveren ábrázoltak látványával rémületbe ejtse az ostromlottakat.²²

A MOZSÁRÁGYÚMODELL JELENTŐSÉGE

A Batthyány-kastélyba 66 év lappangás után visszakerült ágyúmodell a körmendi Dr. Batthyány-Strattmann László Múzeum egyik legjelentősebb szerzeménye

fennállása folyamán. Különösen jelentős az ajándék a magyarországi fegyvertörténet szempontjából, hiszen az ország 2. legjelentősebb családi fegyvergyűjteményének 46 ágyúmodellje közül eddig hét (négy db a Nemzeti Múzeumban,²³ három db a németújvári várban) fennmaradásáról tudtunk, a most adományozott példány pedig az elveszettek közül is a legdíszesebbek és legértékesebbek közé tartozott.

Az ajándékozás után az 1896. évi grafika és az 1943-ban készített fotó alapján megtörtént az ágyúmodell négykerekű állványának rekonstrukciója, amelyet a Körmendi Modell és Makettépítő Klub tagjai, Auer Miklós és Varga Gábor végeztek (Auer 2011. 108–109. 109). Ezen állványon nyert elhelyezést a Savaria Múzeum restaurátorai által megtisztított modell (11. kép). A kastélyba

²² A mozsárágyút erődítmények, városfalak ostroma esetén használták.

²³ Magyar Nemzeti Múzeum, Fegyvertár, ltsz.: 57.6493., 59.8059., 59.8060., 59.8062.

9. kép. Pallasz Athéné ábrázolása a mozsárágyúmodellen
Abb. 9. Pallas Athene Darstellung auf dem Kanonenmodell

66 esztendő után visszatért műtárgy a körmendi múzeum „Batthyányak nemzetsége” c. állandó kiállításán látható a Batthyány fegyvertár további megmaradt darabjai körében.

További kutatásoknak kell fényt deríteni azon nyitott kérdésekre, hogy ki készítette az ágyúmodell-sorozatot, ki volt az öntőmesterük, ki látta el díszítésekkel az egyes darabokat, valamint hogyan kerültek a fegyvergyűjteménybe.

10. kép. Hermész ábrázolása a mozsárágyú modellen
Abb. 10. Hermes Darstellung auf dem Kanonenmodell

11. kép. A rekonstruált állványon elhelyezett mozsárágyúmodell
Abb. 11. Das auf dem rekonstruierten Gestell angebrachte Kanonenmodell

Móricz Péter
Dr. Batthyány-Strattmann László Múzeum
H-9900 Kőrmend, Vár Pf. 12.
muzeum.kormend@gmail.com

IRODALOM

- APOLLODÓROSZ 1977 Mitológia. Budapest
- AUER Miklós 2011 2011-ben „elkölthetetlen” mennyiségű anyagi támogatást kaptunk. Körmen di Figyelő Könyvek 12. 108–109.
- CATALOGUE 1900 Catalogue de l'Exposition Historique installé dans le Pavillon de la Hongrie. Párizs
- CsÁNYI Károly 1912 A Vasvármegyei műtörténeti kiállítás katalógusa. Szombathely
- DOMOKOS György 1986 Várepítészet és várharcászat Európában a XVI–XVII. században. Buda 1686. évi ostromának technikai elemzéséhez. Hadtörténelmi Közlemények 33. 47–110.
- HORVÁTH Tibor Antal – RADNAI Dezső (összeállította) 1934 Szombathelyi Művészettörténeti és Kultúrtörténeti Kiállítás tárgymutatója. Szombathely
- IVÁNYI Béla 1927 A tüzérség története Magyarországon kezdettől 1711-ig. Hadtörténelmi Közlemények 28. 129–151.
- KALMÁR János 1971 Régi magyar fegyverek. Budapest
- KOMJÁTHY Kálmán 1989 Én így láttam... szülővárosomnak, Körmeneknek fél évszázadát. Körmen
- KOVÁCS S. Tibor 2006 A Batthyány-Strattmann gyűjtemény oszmán-török fegyverei. In: NAGY Zoltán szerk.: A Batthyányak évszázadai. Tudományos konferencia Körmenen (2005). Körmen, 307–316.
- KÖSZEGHY Péter (főszerk.) 2003 Magyar Művelődéstörténeti Lexikon I. Budapest
- KÖSZEGI János 1943 Kardok, puskák, pisztolyok, buzogányok és egyéb harci emlékek tornyosodnak az átrendezett körmen di hercegi fegyvertárban. Vasvármegye, 1943. június 13.
- MÓRICZ Péter 2005 Batthyány Lajos (1696–1765). Testis temporis, 10. Körmen
- NAGY Zoltán 2005 A Batthyány kastély évszázados kincsei. 1605–2005. Testis temporis, 7. Körmen
- OVIDIUS 1975 Átváltozások. Budapest
- PÁLFFY Géza 2009 A Batthyány család a törökellenes határvédelemben a XVI–XVII. században. Hadtörténelmi Közlemények 122. 321–356.
- PANDULA Attila 1994 Az egykori körmen di herceg Batthyány-Strattmann fegyvertár anyaga különféle kiállításokon. In: SZABÓ László szerk.: Körmen története. Körmen, 451–478.
- SZENDREI János 1896 Magyar hadtörténelmi emlékek az ezredéves országos kiállításon. Budapest
- ZAMAROVSKY, Vojtech 2001 Istenek és hősök a görög-római mondvilágban A–Z. Budapest

Péter MÓRICZ

DAS MODELL EINES MÖRSERS AUS DEM 17. JAHRHUNDERT AUS DER WAFFENSAMMLUNG DER FAMILIE BATTHYÁNY

Das Mörsermodell aus dem 17. Jahrhundert ist ein geheimnisvolles, mit Symbolen verziertes Stück einer ungarnweit berühmten Sammlung. Es gelang in die Waffensammlung der Batthyánys zu den Zeiten des Familienoberhauptes Adam Batthyány II. während der Befreiungskriege gegen die Türken. Es war Teil einer Sammlung von Kanonenmodellen bestehend aus 31 Stücken. Das Modell, welches dem Museum in Körmen geschenkt wurde, zählte zu den meistverzierten und wertvollsten Stücken der Sammlung. Im Laufe seiner mehr

als 300 Jahre langen Geschichte war es bei mehreren nationalen Ausstellungen und auch bei der Weltausstellung in Paris im Jahre 1900 ausgestellt. 1945, zur Zeit der russischen Besetzung sind die Kanonenmodelle verschwunden, das geschenkte Modell galt 66 Jahre lang als verschollen, erst danach gelang es wieder zurück in das Batthyány-Schloss nach Körmen. Seine Ornamentik besteht aus einem gravierten Wappen mit einem Leitspruch, aus mythologischen Szenen (mit den Figuren von Atlas, Pallas Athene, Hermes und Medusa), sowie Pflanzenmotiven.